

Трошки філософії

Бергсон видав свій заповіт

Преса у вічній погоні за числами пригадує, що Бергсон скінчив 75 літ. Кільканадцять літ тому париські аристократи і плітократи посилали на дві години раніше до «Коллеж де Франс» своїх льокаїв, щоб займали їм місце на виклад славного і модного філософа. Нині, коли про нього списали цілу бібліотеку, суперечка, як і колись, іде далі: чи можлива нова метафізика, як він її розуміє.

Минулого місяця видав він нову книжку, де в першій, найдовшій студії ще раз засовує головні свої ідеї із семи попередніх*. Бергсон поставив собі неабияке завдання — спробував доказати, що дотеперішні філософи шукали у невідповідному напрямку правди. Дрібниця, що? Вони робили з філософії або індивідуальний світогляд або науку. А це безнадійна справа. Якунебудь загальну ідею візьмете: починаючи від самого поняття «Ідея» (безліч значень від Платона!), субстанцію, абсолют, волю, суть (річ саму в собі) з кожної такої ідеї можете скласти філософічну систему. А проте система ця, хоч як зручно складена з різних властивостей світа, могла б однаково добре торкатись зовсім іншого, не нашого людського світа, навіть такого, де живуть півлюди, надлюди або нема ніяких людей. Те, що найживіше в нашому світі ці загальні системи залишають на боці: — час, що минає, час, що все змінює, перетворює, — всю ту життєву новину, що родить нові сумніви і проблеми.

«Час», яким орудує наука

Час, що лежить в основі дотеперішніх філософічних систем — вічний, незмінний. Він запозичений від науки. Наука мірить час рівними відступами, знехтовуючи те, що є між ними, те, що ріжне. Наука шукає загальних правил, законів, які беруть на увагу спільні ознаки явищ. Для неї не існують індивідуальні ознаки дерев, навіть людей. Коли психолог говорить про наші враження то має на думці тільки всі ті загальні риси, які спільні нам усім. Навіть з душею поводить ся так, якби мав перед собою якийсь заний модель на зразок моделю людського організму.

Наука має на меті дослід природи. Цей дослід накинений їй konieczністю боротись із природою, щоб забезпечити нам, біологічній породі, існування. Під науки — всі технічні засоби, що мають улепшити нам життя. Тимто в науці царює розум. Це одна з вищих форм того здорового розуму, яким користуємось у практичному житті. Це практичне життя зродило теж мову — ідеальний засіб суспільного порозуміння, а при цьому джерело безконечних непорозумінь, коли гадаємо, що слова відбивають суть проявів.

Завдання філософії

Як це можливе, щоб існували одні поруч одних сотні систем, філософічних світоглядів, суперечних взаємно

і водночас давали нам змогу вірити в їх правдивість? Можливе це тоді, коли кожний філософ пробує наново вибудувати сам цілу будівлю на те, щоб другий протиставити їй іншу, на інших підставах. Бергсон ставить філософії скромніші межі: вона повинна наче наука, бути ділом довгого ряду творців, що доповнювали би один одного, продовжуючи працю попередників, а проте йти у зовсім протилежному напрямку до науки.

Філософія чи пак метафізика звернена на царину духових явищ. Наука вся основана на математиці, фізиці, хемії, біології, почуває себе у світі духа непевно; її царство це матерія. Метафізика, що позичає від науки її методу, пробує відтворити духові прояви на зразок матеріальних, індивідуальних на зразок загальних. Це хибний

в'язати їх «науковими» методами, перемінюємо їх «вічні» рівняння незалежні від часу, що забарвлює їх, зв'язує з нами.

Духові проблеми

Духові проблеми виходять поза спрому розуму, інтелекту. Всі сили і здобутки того інтелекту живуть у нас, коли їх рішаємо, але до них мусимо додати ще зовсім нове своєрідне зусилля — зближене до того стану, коли входимо у власне «я», щоб його освітити, поглибити, зрозуміти себе як істоту неподібну до ніякої іншої.

Це зусилля не є якоюсь окремою вродженою нам силою; воно не розв'язує «вічних» проблем. Його треба підготувати в собі, за кожним разом наново, спрямувати на те, що в'яже нас із живим часом, що пливе наче течія. І саме з цієї сполуки, дуже зближеної до того відкриття, яке робить великий мистець новим твором або великий святий, коли доходить до нової форми життя, якої не можна наслідувати — родиться те філософічне пізнання, що є однозначне або рівновартне з безоглядною правдою.

Проблеми виринають наслідком невпинної зміни явищ; думка може розв'язати їх, коли вміє знайти у зміні те неповторне, що є суттю життя.

Анрі Бергсон

шлях; вона мусить рахуватись з усіма осягами науки, але починати працю там, де кінчається її засоби.

Інтуїція

Кількадесят літ свого життя присвятив Бергсон доказам, як треба розуміти завдання нової метафізики, що зриває із схемами виробленими у світі матеріальних явищ і ставить на це місце індивідуальне зусилля, зване в нього «інтуїцією». Слово це має багато досі значень і дає привід до всяких непорозумінь. Бергсон краще ніж поясненнями власним прикладом показує нам, як розуміє він цю інтуїтивну методу: наука і метафізика йдуть паралельно і зустрічаються завжди там, де межують зі собою матеріальні та духові явища.

Оби вони зривають із світом неточних понять, що пробують відтворити дійсність так, начеб ця дійсність існувала як щось готове, закінчене, на зверже, поза нами. Ми є частиною живої дійсності і переживаємо її, зміняючись разом із нею. Те, що змінюється з нами і поза нами родить усі годовні проблеми. Коли ми хочемо роз-

*) Henri Bergson: La pensée et le mouvant. Essais et conférences. Félix Alcan, 1934. Ст. 322.